

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ-ایران اسلامی

نقش روملوها در آذربایجان دوره صفوی از شاه اسماعیل اول تا شاه سلطان حسین

(۱۱۳۵-۹۰۷ ه.ق)

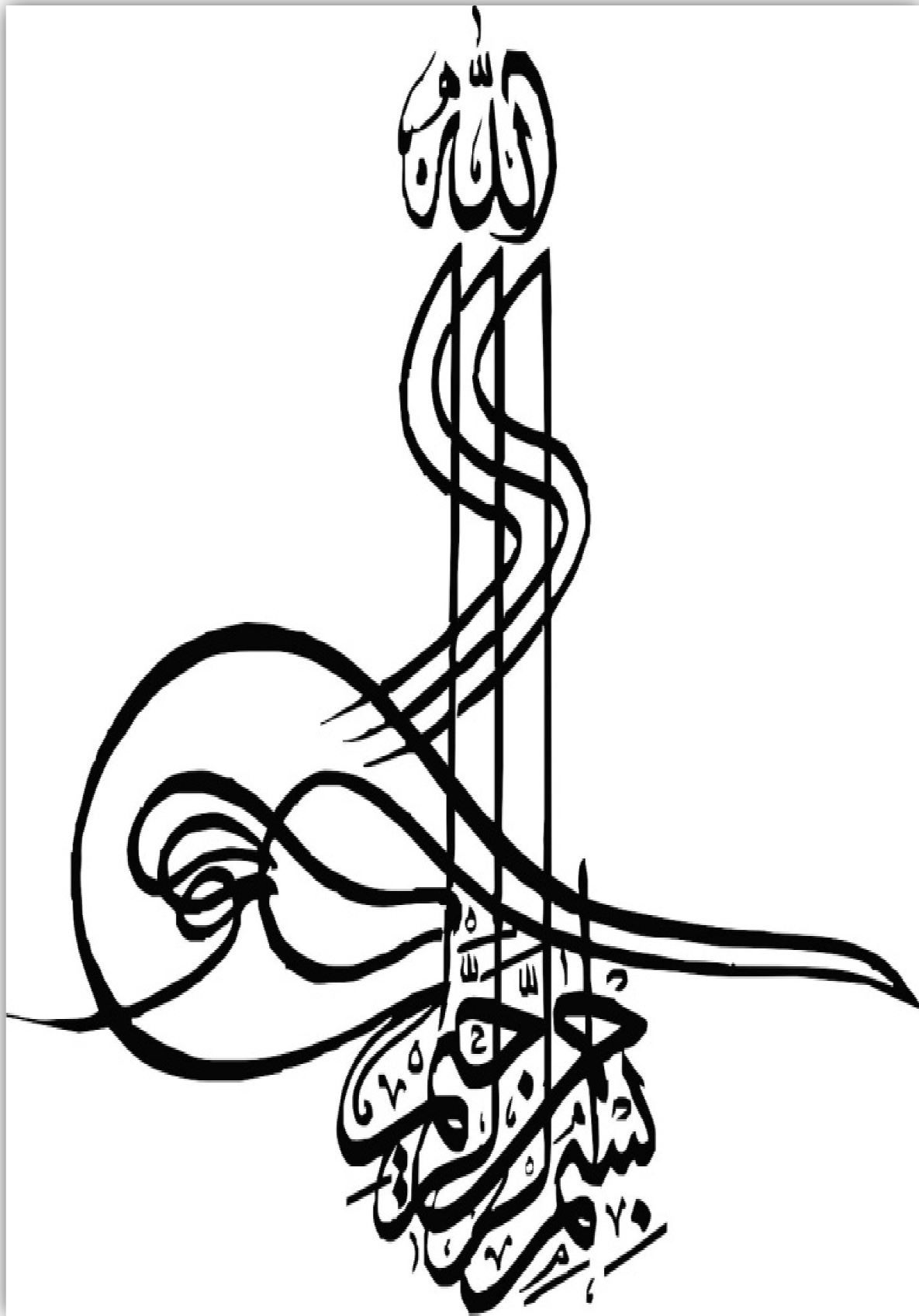
نگارش:

اعظم رحیمی جابری

استاد راهنما:

دکتر حمید حاجیان پور

اردیبهشت ۱۳۹۲

به نام خدا

اظهارنامه

اینجانب اعظم رحیمی جابری دانشجوی رشته ی تاریخ گرایش ایران اسلامی دانشکده ی اظهاری کنم که این پایان نامه حاصل پژوهش خودم بوده و در جاهایی که از منابع دیگران استفاده کرده ام، نشانی دقیق و مشخصات کامل آن را نوشته ام. همچنین اظهاری کنم که تحقیق و موضوع پایان نامه ام تکراری نیست و تعهد می نمایم که بدون مجوز دانشگاه دستاوردهای آن را منتشر ننموده و یا در اختیار غیر قرار ندهم کلیه حقوق این اثر مطابق با آیین نامه مالکیت فکری و معنوی متعلق به دانشگاه شیراز است.

تقدیم به دوستان علم تاریخ

و

تقدیم به همسر و فرزندم

تقدیر:

"من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق". چگونه می توان از زحمات کسانی که در راه کسب علم و دانش یاریم داده اند با چند سطر، تشکر نمود. به رسم ادب و وظیفه بر خود لازم می دانم که از زحمات تمامی کسانی که در این راه یاریم داده اند با ژرفترین احساسات تشکر و قدردانی نمایم. در این میان از مقام شامخ اساتید بزرگوار و گرانقدر جناب آقای **دکتر حمید حاجیان پور** و جناب آقای **دکتر محمدعلی رنجبر** و سایر اساتید دانشکده که زحمات زیادی در راه انجام این پروژه متقبل شدند کمال تشکر و سپاسگذاری را دارم.

چکیده

نقش روملوهادر آذربایجان دوره صفوی از شاه اسماعیل اول تا شاه سلطان حسین

(۱۱۳۵-۹۰۷ ه. ق)

نگارش:

اعظم رحیمی جابری

پس از تشکیل حکومت صفوی، روملوهها به تدریج جزء ارکان و پایه های مهم و قدرتمند صفویان شدند. این قبیله به خاطر خدمات مهمی که برای دولت صفوی انجام دادند، مناطق مهمی را به عنوان تیول دریافت کردند. این قبیله به تدریج در دوران شاه طهماسب و جانشینانش قدرت بسیاری کسب کردند و در مواقعه ای اداره ی حکومت را نیز در دست گرفتند. سرانجام بحران های داخلی و خارجی باعث تضعیف این قبایل شد و شاه عباس اول نیز تا توانست قدرت آنها را کاهش داد و عناصر غلام (قوللر) را بر آنها مسلط کرد. بعد از این دوره ما از روملوهها نقش چندانی در تحولات سیاسی نمی بینیم .

این پژوهش نقش روملوهها در آذربایجان دوره صفوی از شاه اسماعیل اول تا شاه سلطان حسین (۱۱۳۵-۹۰۷ ه. ق) را مورد بررسی قرار می دهد. در واقع، به دنبال پاسخی برای این پرسش هاست که اهمیت منطقه آذربایجان در دوره صفویه ناشی از چه بوده است؟ روملوهها چه کسانی بوده اند و چگونه وارد تشکیلات سلسله صفوی شده اند؟ نقش روملوهها در تحولات سیاسی و نظامی این دوره چه بوده است؟ نتایج تحقیق حاکی از آن است که قبایل قزلباش نقش بسیار مهمی در تشکیل حکومت صفوی ایفا کردند. این قبایل ترک آناتولی بعدها در زمان اسماعیل میرزا به او کمک کردند تا بر دشمنانش غلبه کرد و سلسله ی صفوی را بنیان گذاری نمود. از میان طایفه های مختلفی که به هواخواهی فرزندان شیخ صفی برخاستند ارادت و همبستگی روملوهها از سایرین کهن سالتر و استوارتر بود و به همین سبب گروهی از صوفیان از میان این طایفه برخاستند، که به آنها لقب خلیفه می دادند. گرایش این طایفه به مذهب تشیع و حمایت آنان از بنیانگذاران سلسله صفوی باعث شکل گیری و تثبیت دولت صفوی گردید.

واژگان کلیدی: صفویه، آذربایجان، روملوهها، شاه اسماعیل اول، شاه طهماسب اول، شاه عباس اول، عثمانی ها، اوزبکان

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات تحقیق
۱	۱-۱- مقدمه
۴	۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق
۵	۳-۱- هدف تحقیق
۵	۴-۱- پیشینه تحقیق
۶	۵-۱- روش تحقیق
۷	۶-۱- سؤالات تحقیق
۷	۷-۱- فرضیه های تحقیق
۸	۸-۱- نقد و بررسی منابع
۸	۱-۸-۱- منابع اصلی
۹	۱-۸-۲- تحقیقات جدید
۱۲	فصل دوم: جغرافیای سیاسی و تاریخی آذربایجان
۱۲	۱-۲- مقدمه
۱۲	۲-۲- آذربایجان قبل از دوره ی صفویه
۱۲	۱-۲-۲- آذربایجان مأخوذ از آذربادگان
۱۳	۲-۲-۲- آذربایجان مأخذ از آتورپات یا آتروپات
۱۴	۳-۲- آذربایجان در دوره ی صفویه
۱۵	۴-۲- موقعیت سوق الجیشی آذربایجان
۱۸	فصل سوم: پیشینه ی تاریخی روملوها
۱۹	۱-۳- مقدمه
۱۹	۲-۳- خاستگاه قبیله ی روملوها
۲۲	۳-۳- شاخه های قبیله ی روملوها
۲۴	۴-۳- نقش روملوها در تشکیل دولت صفویه
۳۰	فصل چهارم: حکومت شاه اسماعیل اول (۹۳۰- ۹۰۷ ه. ق)؛ قدرت یابی روملوها

۳۱	۱-۴-مقدمه
۳۱	۲-۴-نقش روملوه‌ها در سرکوب باریک بیگ پرناک در عراق عرب
۳۲	۳-۴-نقش روملوه‌ها در جنگ با اوزبکان
۳۲	۱-۳-۴-جنگ مرو
۳۴	۲-۳-۴-جنگ های دیگر ازبکان
۳۴	۴-۴-نقش روملوه‌ها در جنگ با عثمانی: جنگ چالدران
۴۰	۵-۴-نقش روملوه‌ها در روابط با گورکانیان هند
۴۱	۶-۴-روملوه‌ها و فتح بلخ
۴۲	۷-۴-نقش روملوه‌ها در سرکوب شورش های گرجستان
۴۴	۸-۴-مقام خلیفه الخلفایی روملوه‌ها در دوره شاه اسماعیل اول
۴۵	۹-۴-حاکمان روملو در دوره شاه اسماعیل اول

فصل پنجم: حکومت شاه طهماسب (۹۸۴-۹۳۰ ه.ق)، دوره ی کشاکش روملوه‌ها و سایر

۴۸	قبایل قزلباش
۴۸	۱-۵-مقدمه
۴۸	۲-۵-روملوه‌ها و رقابت بر سر مناصب حکومت
۵۴	۳-۵-شورش های داخلی در دوره شاه طهماسب
۵۴	۱-۳-۵-شورش خواجه محمد صالح بتکچی در استرآباد
۵۵	۲-۳-۵-شورش علا الدوله رعناشی در دزفول
۵۵	۳-۳-۵-شورش قزاق خان تکلو در هرات
۵۷	۴-۳-۵-شورش الامه تکلو
۵۹	۵-۳-۵-شورش القاص میرزا
۶۳	۶-۳-۵-شورش خان احمد گیلانی
۶۳	۴-۵-لشکر کشی های دوره شاه طهماسب
۶۳	۱-۴-۵-فتح گرجستان
۶۳	۲-۴-۵-فتح قندهار

۶۵	۵-۴-۳- لشگر کشی به رستم‌دار
۶۵	۵-۴-۴- فتح قلعه گلستان
۶۵	۵-۵- نقش روملوها در جنگ با ازبکان
۶۸	۵-۶- نقش روملوها در جنگ با عثمانی‌ها
۷۱	۵-۷- جنگ روملوها با امرای کرد
۷۲	۵-۸- حکومت روملوها در سیستان
۷۲	۵-۹- مقام خلیفه الخلفایی روملوها در دوره شاه طهماسب
۷۳	۵-۱۰- شخصیت فرهنگی روملوها: حسن بیگ روملو
۷۵	۵-۱۱- حاکمان روملو در دوره شاه طهماسب

فصل ششم: حکومت شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدابنده (۹۹۶ - ۹۸۴ ه.ق):

۷۹	فرود قدرت روملوها
۸۰	۶-۱- حکومت شاه اسماعیل دوم (۹۸۵-۹۸۴ ه.ق)
۸۴	۶-۱-۱- روملوها و مسأله ی جانشینی شاه طهماسب اول
۸۴	۶-۱-۲- سلطنت شاه اسماعیل دوم: سرکوب حسینقلی خلفای روملو
۸۸	۶-۱-۳- نقش روملوها در سرکوب شورش مردم شروان
۸۸	۶-۱-۴- مقام خلیفه الخلفایی روملوها در دوره شاه اسماعیل دوم و محمد خدابنده
۸۹	۶-۱-۵- حاکمان روملو در دوره شاه اسماعیل دوم
۸۹	۶-۲- حکومت محمد خدابنده (۹۹۶-۹۸۵ ه.ق)
۹۰	۶-۲-۱- رویارویی قبایل قزلباش
۹۱	۶-۲-۲- نقش روملوها در جنگ با عثمانی‌ها
۹۳	۶-۲-۳- خروج قلندر در کوه گیلویه
۹۳	۶-۲-۴- روملوها و حکومت خان احمدخان در گیلان
۹۴	۶-۲-۵- جنگ روملو با امرای کرد
۹۴	۶-۲-۶- حاکمان روملو در دوره محمد خدابنده

فصل هفتم: سلطنت شاه عباس اول (۱۰۳۸ - ۹۹۶ ه.ق): دوره ی سرکوب روملوها

۹۷	۷-۱- مقدمه
۹۹	۷-۲- نقش روملوها در جنگ با ازبکان

۱۰۰	۳-۷- نقش روملوه‌ها در روابط ایران با عثمانیان
۱۰۲	۴-۷- نقش روملوه‌ها در روابط ایران با گورکانیان هند
۱۰۳	۵-۷- نقش روملوه‌ها در روابط ایران و اسپانیا
۱۰۴	۶-۷- روملوه‌ها و شورش کارکیاعلی حمزه در گیلان
۱۰۵	۷-۷- مقام خلیفه الخلفایی روملوه‌ها در دوره شاه عباس اول
۱۰۶	۷-۸- حاکمان روملو در دوران شاه عباس

فصل هشتم: حکومت شاه صفی تا شاه سلطان حسین (۱۱۳۵-۱۰۳۸ ه.ق). دوره انحطاط

۱۰۹	روملوها
۱۰۹	۱-۸- حکومت شاه صفی (۱۰۵۲-۱۰۳۸ ه.ق)
۱۱۰	۱-۱-۸- نقش روملوه‌ها در سرکوب شورش غریب شاه گیلانی
۱۱۱	۲-۱-۸- سرکوب حیدر سلطان روملو در تنکابن
۱۱۱	۳-۱-۸- حاکمان روملو در دوره شاه صفی
۱۱۲	۲-۸- حکومت شاه عباس دوم (۱۰۷۷-۱۰۵۲ ه.ق)
۱۱۲	۱-۲-۸- حاکم روملو در دوره شاه عباس دوم
۱۱۳	۳-۸- حکومت شاه سلیمان صفوی (۱۱۰۵-۱۰۷۷ ه.ق)
۱۱۳	۴-۸- حکومت شاه سلطان حسین (۱۱۳۵-۱۱۰۵ ه.ق)
۱۱۴	نتیجه
۱۱۷	منابع و مآخذ

فصل اول

۱ - کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

تشکیل دولت صفوی یکی از حوادث مهم تاریخ اسلام بود. نتیجه مهم این حادثه به وجود آمدن مرکزیت جدید در عالم اسلامی بود که در سرزمین ایران و با نام مذهب تشیع ایجاد شد. نکته اصلی و مهم این موضوع، آمدن شیعیان از آناتولی به ایران بود (سومر، ۱۳۷۱: ۵). ایران محل فرار کسانی بود که از دست سلاطین عثمانی می‌گریختند یکی از مهم‌ترین عوامل وابستگی ترکان آناتولی به طریقت صفوی، شیخ جنید بود. شیخ جنید برای تصاحب مقام شیخی با عموی خود، شیخ جعفر، به مجادله برخاست ولی شکست خورد و مجبور شد که اردبیل را ترک کند و مانند بسیاری از ایرانیان به آناتولی برود. شیخ جنید در آناتولی زمینه را برای تبلیغ مذهب تشیع مناسب یافت بعد از شیخ جنید، حیدر مقام شیخی اردبیل را به راحتی به دست آورد. او نیز سال‌های اول عمر خود را برای گسترش تشکیلات در آناتولی سپری کرد.

برخی از مریدان با استعداد شیخ حیدر در آناتولی، پس از گذراندن دوره‌های خصوصی و تکمیلی اطلاعات، با عنوان خلیفه برای تبلیغ به سرزمین‌های دیگر فرستاده می‌شدند وظیفه خلفا تبلیغ طریقت صفوی و جمع‌آوری مال برای شیوخ بود. شیخ حیدر با تبلیغات مداوم و پیگیر، بر شمار مریدان خود در آناتولی افزود. این مریدان با هدیه‌های بسیار برای زیارت شیوخ خود در اردبیل رهسپار آن شهر می‌شدند. تا حدی که در شهر اردبیل، محله مخصوصی به نام آناتولی‌ها ایجاد شد. در حقیقت یکی از علت‌های گسترش بیش از حد طریقت صفوی در آناتولی، بی‌توجهی و سستی بایزید در اداره مملکت و رواج بی‌عدالتی در عثمانی بود (همان: ۱۷-۱۱). کشته شدن شیخ حیدر در میدان نبرد نه تنها عقیده مریدان را متزلزل نکرد، بلکه روح مبارزه‌طلبی آنها را تشدید کرد و بدین سبب از اسماعیل و ابراهیم در جای امنی محافظت می‌کردند. در این تاریخ (۸۸۴ ه.ق) اسماعیل در شهر اردبیل و در محله آناتولی‌ها مخفی شده بود. بعدها مریدانش او را به گیلان فراری دادند. در این مدت نیز مریدانش او را فراموش نکردند و از آناتولی، قراچه‌داغ، اهر و با هدیه و نذر به زیارت مرشد خود می‌آمدند. در میان فرزندان آق‌قویونلو نزاع خونین برای تصاحب سلطنت آغاز شد. هنوز این کشمکش‌ها ادامه داشت که اسماعیل از گیلان خارج شد. در این زمان وی دوازده ساله بود. او پس از دو ماه از آنجا به ارزنجان رفت؛ رفتن اسماعیل به آناتولی، مریدان او را در این منطقه خوشحال کرد. به این ترتیب، ترکان دسته‌دسته از قبایل

مختلف از نواحی سیواس، آماسیه، توقات و... به اسماعیل ملحق شدند. پس از این، با جمع شدن مریدان به دور شیخ صفوی در ارزنجان با عنوان قزلباش وضعیت مناسب برای حرکت آماده شد. سرانجام، اسماعیل در محل شرور، در حوالی نخجوان، بر الوند آق قویونلو پیروز شد. با این پیروزی، کل آذربایجان در اختیار اسماعیل قرار گرفت. شیخ صفوی به راحتی در تبریز به سلطنت نشست و به اسم دوازده امام خطبه خواند و سکه ضرب کرد و بدین ترتیب دولت صفوی اعلام موجودیت کرد (همان: ۳۰-۲۳).

پس از آنکه شاه اسماعیل اول سراسر ایران را تسخیر کرد، به دلیل آن همه کشورگشایی و پیروزی که نتیجه جان فشانی و دلیری و فداکاری سران قزلباش در راه مرشد کامل بود، آنان در هر ولایت با القاب و عناوینی چون امیر الامرا، بیگلربیگی، خان، سلطان و بیک حکومت مستقل یافتند و دارای اراضی و املاک پهناور شدند (میر جعفری، ۱۳۵۵: ۱۹۶). در شکل گیری دولت صفوی طوایف مختلف قزلباش نقش مهمی داشتند که یکی از آنها، طوایف روملو بودند. روملو نام طایفه معروفی از نژاد ترک است که از ولایت روم (آسیای صغیر) به ایران مهاجرت کردند و مانند طوایف مشهور دیگر از مریدان پاکباز و هواخواهان جانباز خاندان صفوی بوده و شاه اسماعیل را در رسیدن به مقام سلطنت و ترویج مذهب تشیع یاری نمودند طایفه روملو از قدیمی ترین مریدان صفوی بوده و از زمان شیخ صدرالدین و با احتمال قوی خواجه علی نوه شیخ صفوی در حلقه مریدان صفوی در آمدند (همان: ۱۹۳-۱۹۲). این قبیله ابتدا از اهالی قزلباش دهات قویول حصار (قویلاحصار) و قراحصار (شبین) بخش سیواس و سایر مناطق وابسته به آن و همچنین توقات و آماسیه تشکیل شده بود (سومر، ۱۳۷۱: ۵۵). این قبیله به خاطر خدمات مهمی که برای دولت صفوی انجام دادند، مناطق مهمی را به عنوان تیول دریافت کردند.

بعد از مرگ شاه اسماعیل چون ولیعهدش شاه طهماسب خردسال بود بر قدرت و نفوذ و استقلال امیران قزلباش، در دربار شاهی و ولایات مختلف ایران افزوده شد و آن اخلاص و ایمان روحانی دیرین کم کم رو به زوال می رفت و به جایش حرص و آز و علاقه به مقامات صوری و دنیوی در دل های صوفیان صافی قوت می گرفت با مرگ شاه طهماسب اختلاف و نفاق سران قزلباش روز به روز بالا گرفت و امرای قزلباش کشور ایران را بین خود تقسیم نمودند. شاه عباس اول بسیاری از سران قزلباش و رؤسای گردنکش آنان را نابود کرد و تا توانست در تحقیر و تخفیف ایشان کوشید و با سختگیری مجبورشان کرد که بر خلاف شیوه دیرین، همواره حاضر خدمت و برای اطاعت فرامین شاهی آماده باشند (میرجعفری، ۱۳۵۵: ۱۹۷). با این کار گرچه منازعات میان سران قزلباش کاهش یافت، اما این

اتفاق خود سرآغازی برای سقوط صفویان شد، چرا که این قبایل که بازوی نظامی حکومت صفوی بودند، به تدریج ضعیف شدند و همین امر باعث شد تا صفویان در مقابل حمله‌ی افغان‌ها شکست خورده و ساقط شوند.

این پژوهش، یکی از قبایل مهم موسس دولت صفوی که در تشکیل و توسعه آن سهم بسزایی داشت مورد مطالعه قرار می‌دهد. استقرار روملوها در آذربایجان و نقش آنان در تحولات این منطقه و مرکز حکومت، و جایگاه آنان در روابط سیاسی و نظامی با دولتهای عثمانی، اوزبک و تیموریان هند حوزه مطالعه این پژوهش است. روملوها در تحولات سیاسی صفویه و به ویژه در مسائل درونی قدرت در خاندان صفویه ایفای نقش کردند. که نمونه بارز آن به قدرت رساندن اسماعیل دوم بود. در این پژوهش نقش سیاسی روملوها در دوره صفویه از آغاز پیدایش تا انقراض دوره صفویه را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

تشکیل دولت صفوی در ایران و نقش اقوام و ایلات در پیدایش و گسترش آن از موضوعات مهم تاریخ سیاسی، اجتماعی ایران در این دوره به شمار می‌آید. اهمیت بررسی هریک از این قبایل ترکمن مؤثر در تشکیل دولت صفوی، در این جاست که همین قبایل ترکمان بودند که نقش اساسی در ساخت دولت صفویان ایفا کردند.

ایلات ترکمان در دوره صفوی هر یک ایالتی را در دست داشتند. یکی از مهم ترین ایالات در این دوره، ایالت آذربایجان بود که در دست امرای روملو قرار داشت. اهمیت تاریخی آذربایجان بویژه نقش فرهنگی و اقتصادی آن در ساختار تاریخ ایران بعد از اسلام این منطقه جغرافیایی را از کانونهای مهم در تاریخ ایران قرار داده است. در دوره صفویه آذربایجان بویژه تبریز همواره کانون رقابت بین صفویان و عثمانیها قرار می‌گرفت و این امر بر تحولات این منطقه تاثیر زیادی داشت. در دوره اولیه صفوی، آذربایجان جزء اصلی و هسته مملکت و پایگاه طریقت صفوی بود. از این جاست که تبلیغات برای جلب هوادار صورت می‌گیرد و شبکه ارتباطی منظمی بین آن منطقه و هواداران طریقت شکل می‌گیرد. علاوه بر این، نکات زیر اهمیت و ضرورت تحقیق را ایجاب می‌کند.

- ۱- نقش روملوه‌ها در ساختار سیاست و قدرت صفوی
- ۲- نقش روملوه‌ها در سازمان نظامی صفویان و بویژه در جنگ‌های مرزی غرب ایران.
- ۳- شناخت نقش روملوه‌ها به عنوان یکی از اقوام موسس سلسله صفوی.

۳-۱- هدف تحقیق

هدف این تحقیق عبارت است از:

- ۱- تبیین نقش روملوه‌ها در تحولات سیاسی و مناسبات نظامی صفویان با دولت‌های همجوار
- ۲- شناخت نقش روملوه‌ها در قدرت‌گیری صفویان
- ۳- بررسی چگونگی استقرار روملوه‌ها در ایالت آذربایجان

۴-۱- پیشینه تحقیق

در مورد پیشینه این موضوع چند پژوهش مورد بررسی واقع شده است. این تحقیقات شامل موارد زیر است:

۱- کتاب شرح جنگ‌ها و تاریخ زندگانی شاه اسماعیل صفوی، نوشته رحیم زاده صفوی (۱۳۴۱) است که یکی از کتاب‌های تاریخ دوره صفویه به شمار می‌آید. این کتاب به بررسی دقیق زندگانی شاه اسماعیل اول صفوی و روابط او با دولت‌های همسایه اش یعنی ازبکان و عثمانی‌ها می‌پردازد. در این اثر جنگ‌ها، نامه‌ها، مراسلات و روابط شاه اسماعیل اول با سلطان بایزید دوم، سلیم اول و سلطان سلیمان عثمانی بیان می‌شود. جنگ‌ها و روابط او با این سلاطین از جمله سلیم اول بازگو می‌گردد. از جمله اشاره مفصلی به جنگ چالدران و وقایع قبل و بعد از آن دارد. نقش قبیله روملو در این جنگ‌ها، روابط و کشمکش‌ها، بسیار زیاد و مؤثر بوده است که در این کتاب هم، به طور دقیق به آن پرداخته شده است. اما این اثر تنها تا دوره شاه اسماعیل اول صفوی را در بر می‌گیرد و سایر پادشاهان این سلسله را مورد بررسی قرار نمی‌دهد و برای کسب اطلاع در مورد سایر پادشاهان، باید به کتاب‌های دیگر مراجعه نمود.

۲- نظام ایالات در دوره صفوی اثر کلاوس رهبرن (۱۳۴۹) است که در مورد ایالات دوره صفویه اطلاعات جامع و جالب توجهی را به دست می‌دهد. در ضمن بررسی ایالات، اختلافات و کشمکش‌های میان رؤسای قبایل قزلباش و مقام سلطنت نیز بیان شده است. در این اثر در مورد امرای روملو و تیول‌های آنان و اقداماتشان برای کسب قدرت مطالب مفیدی وجود دارد.

۳- طایفه روملو و خاندان صفوی اثر حسین میر جعفری (۱۳۵۵) این مقاله به بیان خاستگاه طایفه روملو، خدمات و نقش برخی از رجال روملو در طول تاریخ صفویان می پردازد.

۴- ایران عصر صفوی، اثر راجر سیوری (۱۳۶۸) است. هدف راجر سیوری در کتاب حاضر ارائه بررسی ای کلی و فراگیر از تاریخ عصر صفویه و در عین حال ردیابی روندهای حاکم بر حوادث و جامعه عصر صفوی و علل ظهور و سقوط این سلسله است. محور نظریات و دیدگاه های سیوری در مورد صفویه این باور است که قدرت یابی صفویه در ایران حاصل سالها تدارک صبورانه ایدئولوژیک از سوی تشکیلات صفویه است. سیوری به خاطر وسعت مطالب ارائه کرده در این کتاب به جنبه های اختصاصی کمتر پرداخته است. وی در این اثر تاریخ سیاسی و نظامی دوره صفوی و سیاست داخلی و خارجی صفویان را با توجه به ساختار اجتماعی - اقتصادی و حیات فکری و فرهنگی ایران در این روزگار بررسی کرده است.

۵- کتاب نقش ترکان آناتولی در تشکیل و توسعه دولت صفوی، از فاروق سومر (۱۳۷۱) است که اطلاعات مهمی را درباره نقش قبایل قزلباش در روی کار آمدن صفویان و خاستگاه طایفه های قزلباش از جمله روملوها، شعبه های طایفه ها و حضور آنها در دستگاه صفویان تا زمان شاه عباس ارائه میدهد.

این تحقیقات در ارتباط با موضوع به صورت جامع و همه جانبه پرداخته نشده و منابع مربوط به عصر صفوی نیز در این مورد حاوی مطالب بسیار اندکی هستند با توجه به این امر محقق در این پژوهش بر آن است تا ابعاد و زوایای مختلف موضوع را بررسی نماید و به صورت تخصصی تر به قبیله ی روملو که یکی از قبایل مهم قزلباش مؤثر در تشکیل حکومت صفوی است، بپردازد و ابعاد مختلف این موضوع را مورد مطالعه قرار دهد.

۱-۵- روش تحقیق

این تحقیق به روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه ای انجام می شود. بدین صورت که پس از آشنایی با منابع اصلی و در درجه دوم، پژوهشهای جدید، از مطالب ان ها در ارتباط با موضوع تحقیق فیش برداری می شود، سپس فیش های حاوی اطلاعات، مورد بررسی قرار گرفته و صحت و سقم آن مورد ارزیابی و بررسی واقع می شود.

پس از ارزیابی و تجزیه و تحلیل اطلاعات موثق و صحیح کسب شده، تلاش می شود که موضوع مورد تحقیق به صورت علمی و روشمندانانه به رشته تحریر در آید.

۱-۶- سؤالات تحقیق

۱- اهمیت منطقه آذربایجان در دوره صفوی به عنوان مرکز اصلی سکونت روملوه‌ها ناشی از چه عواملی بوده است؟

۲- چه عاملی موجب استقرار و قدرت گیری روملوه‌ها در آذربایجان شد؟

۳- روملوه‌ها چه تاثیری بر سیاست حکومت مرکزی داشته اند؟

۴- نقش روملوه‌ها در روابط سیاسی و نظامی ایران در دوره صفوی چگونه بوده است؟

۱-۷- فرضیه های تحقیق

۱- اهمیت منطقه آذربایجان برای ایران دوره صفوی ناشی از تامین منابع مالی و نیروی نظامی و مرکز اقتصادی و شاهراه تجاری بوده است. مبادلات با دولت عثمانی و مسیر دسترسی به آناتولی موجب رشد سیاسی آذربایجان گردید.

۲- سیستم تیول داری که ناشی از ساخت قبیله ای صفویان بود و انگیزه های دفاع از مرزهای غربی در مقابل تهاجم عثمانی و نیز سازگاری این مناطق با معیشت کوچ نشینان عامل استقرار روملوه‌ها در آذربایجان و واگذاری این ایالت به آنان گردید.

۳- روملوه‌ها با استفاده از نقش للگی شاهزادگان صفوی و امیرالامرای و خلیفه الخلفایی در ساختار قدرت مرکزی نقش به سزایی ایفا کردند و از قبایل مهم در هرم قدرت صفوی بشمار می آمدند.

۴- روملوه‌ها در مناسبات سیاسی و نظامی ایران با ازبکان، عثمانیها و گورکانیان هند مشارکت داشتند. این قبیله به عنوان یکی از طوایف تامین کننده نیروی نظامی ارتش صفویان در جنگهای عثمانی و اوزبک و حمایت از گورکانیان در مقابل ازبکان نقش مهمی ایفا کردند.

۸-۱- نقد و بررسی منابع

۸-۱-۱- منابع اصلی

تاریخ شاه اسماعیل و شاه طهماسب صفوی

این کتاب اثر امیر محمود بن خواند میر است که در واقع ذیل حبیب السیر می شود که احوال سلطنت شاه اسماعیل اول و برخی از رویداد های پادشاهی شاه طهماسب را تا سال ۹۵۷ ه.ق بیان می کند و در باره نقش روملوهها در این دوران مطالب مفیدی نوشته شده است.

احسن التواریخ

یکی از منابع مهم تاریخ صفویه کتاب احسن التواریخ نوشته ی حسن بیگ روملو است این کتاب بصورت تاریخ عمومی در دوازده جلد تنظیم شده است. اما تنها جلدهای یازده و دوازدهم آن باقی مانده است. جلد یازدهم به وقایع سالهای ۸۰۷ تا ۹۰۰ ه. ق و جلد دوازده آن به وقایع سالهای ۹۰۰ تا ۹۸۵ ه.ق. پرداخته است. احسن التواریخ بهترین منبع دوره شاه طهماسب محسوب می شود زیرا مولف، بیش از سی سال، همراه وملازم ان پادشاه بود. در این کتاب رخدادهای مربوط به امرای قزلباش، از جمله روملوهها به طور کامل نوشته شده است. وقایع مربوط به زمان شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدابنده نیز در این کتاب به صورت مختصر بیان شده است.

نقاوه الآثار فی ذکر الاخبار

این کتاب اثر محمود بن هدایت الله افوشته ای نطنزی(۹۸۸ ه.ق) است که یکی از اسناد گرانبهای تاریخ عصر صفوی محسوب می شود. در این اثر وقایع مربوط به واپسین ایام زندگانی شاه طهماسب اول تا یازدهمین سال سلطنت شاه عباس اول (۱۰۰۷ ه.ق) ادامه یافته است. در این کتاب، وقایع مربوط به روملوهها و دیگر سران قزلباش در زمان شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدابنده آورده شده است.

تاریخ الفی

تاریخ الفی تألیف قاضی احمد تتوی و آصف خان قزوینی است. کتاب، تاریخ عمومی است که برای کشورهای اسلامی، بویژه قسمت های مربوط به شرق جهان اسلام با تفصیل بیشتری تدوین شده است و نیز درباره تاریخ هزار ساله کشورهای اسلامی و شبه جزیره هند است از این رو نام الفی بر آن نهاده اند. این کتاب از سال ۹۱۲ ه. ق. به بعد با تاریخ صفویه در ارتباط است. در این اثر در بخش مربوط به شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدابنده و بیان وقایع روملوه و سایر امرای قزلباش، اطلاعاتی در اختیار ما قرار می دهد.

تاریخ عالم آرای عباسی

این اثر نوشته ی اسکندر بیگ ترکمان (۹۶۸-۱۰۴۳ ه. ق) است و ارزشمندترین اثر در مورد پادشاهی شاه-عباس اول می باشد. امتیاز تاریخ عالم آرای عباسی در این است که مؤلف آن، اسناد و مدارک بایگانی دولتی را در اختیار داشت و از طرفی هم شاهد و ناظر بسیاری از وقایع و حوادث آن دوران بوده است. این اثر در سال ۱۰۲۵ ه. ق. تألیف شده و شامل سه جلد می باشد. تمام منازعات روملوه بر سر قدرت و رقابت ها و منازعاتشان با سایر قبایل از زمان شاه اسماعیل اول تا دوره ی شاه عباس اول به دقت بیان شده است.

۲-۸-۱- تحقیقات جدید

نقش ترکان آناتولی در تشکیل و توسعه ی دولت صفوی

این کتاب اثر فاروق سومر، مورخ ترک است. که اطلاعات مهمی را درباره نقش قبایل قزلباش در روی کار آوردن صفویان و خاستگاه طایفه های قزلباش از جمله روملوه، شعبه های طایفه ها و حضور آنها در دستگاه صفویان تا زمان شاه عباس اول ارائه می دهد.

نظام ایالات در دوره صفویه

این کتاب اثر رهبرن (۱۳۴۹) به بررسی مسائل اداری اعم از حکام ایالات، اختیارات نظامی، قضایی، لقب، وزراء..... ایالات مختلف در دوره صفوی می پردازد. نویسنده می کوشد در کتاب خود تصویر کلی از

ایالات دوره صفوی ارائه دهد. مولف در قسمت اول در مبحث حکومت ایالات، ضمن اشاره به مطالب تاریخی و جغرافیایی، مراتب، مناصب و عناوین دوره صفویه را بررسی کرده و درباره شیوه انتصابات حکام و دیگر مسائل تشکیلاتی و حکومتی بحث نموده است؛ سپس به اختیارات نظامی، مالی و قضایی حکام پرداخته است. در قسمت دوم کتاب به وزرای کل و اختیارات آنها و وزرای ایالات خاصه می پردازد. در این کتاب، اختلافات و کشمکش های میان رؤسای قبایل قزلباش و مقام سلطنت نیز بیان شده است و در مورد امرای روملو و تیول های آنان و اقداماتشان برای کسب قدرت مطالب مفیدی وجود دارد.

شاه اسماعیل دوم صفوی

این اثر نوشته ی والتر هینتس است و در مورد زندگانی شاه اسماعیل دوم صفوی، مطالب قابل توجهی است. در این کتاب از روملوهها و نقش مهمشان در دوره ی این پادشاه و تأثیر گذاری آنان در حوادث این دوره، سخن به میان آمده است.